

ЗАОБИКАЛЯНЕТО НА ЗАКОНА КАТО ОСНОВАНИЕ ЗА НИЩОЖНОСТ НА СДЕЛКИТЕ¹

Александър Кацарски

1. Член 26, ал. 1 ЗЗД урежда заобикалянето на закона като основание за нищожност на сделките, различно от останалите, регламентирани в същата разпоредба. Това налага изясняване на неговото съдържание, същност и определяне приложното му поле така, че да очертаят заобикалянето на закона като отделно основание за нищожност. Този подход изисква изследването същността на заобикалянето на закона да става преди всичко в отграничаване от противоречието на закона. Това се налага както поради поддържаното в българската доктрина становище, че заобикалянето на закона е разновидност на противоречието със закона², така и поради действително съществуващите общи черти между тях – противоречието на закона и заобикалянето му са двете основания, които външно се изразяват в несъответствие между притежаваща всички свои конститутивни елементи сделка и повелителни изисквания на нормативен акт.

При противоречието със закона несъответствието е между съдържанието на сделката и повелителните разпоредби на нормативен акт³. За разлика от него, съдържанието на сделката при заобикалянето на закона е в съответствие с повелителните правила на нормативните актове. Онова, което влиза в разрез с императивните изисквания, е целеният с тази сделка резултат. Какво се разбира под резултат? Очевидно не непосредствените ѝ правни последици, тъй като, ако те не съответстват на императивни изисквания, доколкото са отразени в съдържанието на сделката като нещо проектирано и желано, би било налице противоречие със закона. Не е точно становището, че има заобикаляне на закона, когато нормативен акт установява забрана за постигане с определена сделка на даден правен резултат, а страните искат да постигнат този резултат по друг начин – с друга сделка, която изрично не е забранена, но води до забранения резултат⁴. От това би следвало, че с две сделки от различен вид, т. е. с различно съществено и

¹ Сввр. пр. 1992/1

² Герджиков, Въпроси на противоречието със закона като основание за нищожност: В: Сб. Актуални гражданскоправни проблеми, С., 1983, с. 196. В сходен смисъл е и съдебната практика. – 1902-77-1, Сб., 95.

³ Така и Герджиков, Цит. съч., с. 189. Не се възприема по-широкото разбиране, че противоречието със закона може да се отнася и до начина на сключване на сделката, застъпено от: Василев, Л. Гражданско право на НРБ. Обща част, С, 1956, с. 428; Таджер, В. Гражданско право на НРБ – обща част, д. II, С, 1973, с. 249.

⁴ Това е схващането на В. Таджер (цит. съч., с. 251).

типизиращо ги съдържание – *essentialia negotii* – едната – допустима, а другата – не, може да се постигне един и същ резултат. Всяка сделка е насочена към специфичен резултат, който не е присъщ на сделките от друг тип – възможно е резултатът да е близък, но не идентичен. Резултатът се постига чрез реализиране на правоотношението, по повод на конкретен предмет, проявило се между точно определени лица. И той, като всяка сделка, която не е от същия тип, поражда различно по вид правоотношение, следователно и резултатът ще бъде различен, доколкото е следствие от различно поведение. Възможно е една сделка да обхваща в своя резултат този на друг вид сделка – например продажбата на наследство включва прехвърлянето на собствеността на вещи от наследствената маса, т.е. резултата на продажбата на вещи. Но резултатът на тези сделки – следствие от реализирането на правните им последици, е различен.

Ако страните желаят да постигнат запрещения резултат, те могат да сключат сделката, реализация на чиито правни последици е този резултат, но тя би била нищожна поради противоречие със закона. Именно това е сделката, която е запретена от повелителна норма и от забраната на която се прави извод и за недопустимостта на непосредствения ѝ резултат. Все пак при извода за запретеността на резултата следва внимателно да се изследва дали волята на законодателя е да забрани изобщо постигането на този резултат, или само постигането му с определени средства. За страните има и друга възможност – да сключат друга позволена сделка, като прикрият зад нея недопустимата, уреждайки съобразно последната отношенията помежду си. В случая е налице относителна симулация, при която прикритата сделка е нищожна поради противоречие със закона (следва от чл. 17, ал. 1 ЗЗД). Не може да се сподели разбирането, че когато зад привидната сделка се прикрива противоречаща на закона, е налице именно заобикаляне на закона⁵. За да се обоснове нищожността на прикритата сделка, не би било нужно да се регламентира специално основание, а е достатъчно да се приложи противоречието със закона, съобразно правилата за действие на сделките при относителна симулация. Последната възможност за страните за постигане на запрещения резултат е заобикалянето на закона – извършва се сделка, която не противоречи на закона по своето съдържание, като липсва явно или прикрито осъществяване на недопустима по съдържанието си сделка.

Страните извършват сделка, чието съдържание е напълно законосъобразно. Запретеният резултат може да се постигне чрез сделка, различна по вид от присъщата за него, ако тя води до резултат, който представлява реализация и на желания, но недопустим. Това е възможно, когато запретената сделка е забранена с оглед на предмета си или субектите, между които ще възникнат

⁵ С известни уговорки така Р. Халфина (Значение и същност договора в советском социалистическом гражданском праве. М., 1954, с. 188).

правните
последни
се преод
наподоб
съвпада
противо
сителна
В други
ради то
ние спр
промене
допусти
съдържа
се е ре
запрете
от реал
непосре
твия. Т
противо

Ко
който с
промене
лена и ч
но иска
ната, м
не важи
вид – и
се стре
бранит
Така пр
някои н
предва
чателни
имотът
имоти
сочени
закона.

⁶ И
прикри
забрана

правните последици. Иначе, ако сделката е забранена с оглед на правните си последици изобщо, независимо от предмета и субектите, запретът би могъл да се преодолее единствено чрез сключване на сделка, чиито правни последици наподобяват запретения – фактическото им осъществяване по двете сделки съвпада, но в случая то би представлявало реализация не на допустимата, а на противозаконната сделка, защото именно нея желаят страните, т. е. чрез относителна симулация, при която прикритата сделка е в противоречие на закона⁶. В другите случаи резултатът, който се постига със запретената сделка и поради това забранен, представлява реализация на определено дължимо поведение спрямо даден предмет и между определени субекти. Възможно е вече при променен предмет или поне един различен субект, с оглед на които сделката е допустима, да се стигне до резултат, който, макар и като цяло да е различен, съдържа в себе си запрещения, тъй като дължимото поведение в крайна сметка се е реализирало между субектите, между които е недопустимо, или спрямо запрещения предмет. За да се постигне забраненият резултат, но вече като част от реализацията на допустими правни последици, е необходимо сделката, която непосредствено го предизвиква, да се предхожда от определени правни действия. Тяхното предназначение е да променят онова, поради което сделката е в противоречие със закона.

Когато целените правни последици са недопустими поради предмета, до който се отнасят, страните могат да постигнат желания от тях резултат, като променят този предмет така, че с оглед на новия предмет сделката да е позволена и чрез нея да се достигне резултат, който съдържа в себе си и забранения, но искан от страните. За това е необходимо предметът да е такъв, че промяната, макар и да го изменя съществено – в нов предмет, за който забраната не важи, да запазва значението, което е имал за страните в първоначалния си вид – иначе новият резултат не би съдържал запрещения и страните не биха се стремили към него. Типични примери съществуват при действието на забраните за прехвърляне на определени категории недвижими и движими вещи. Така при действието на Закона за реда за прехвърляне на вещни права върху някои недвижими имоти е обявен за нищожен, поради заобикаляне на закона, предварителен договор за продажба на малоценен имот с уговорката окончателният договор да се сключи след застрояване на мястото, т. е. след като имотът стане пълноценен (2194–69–1, Сб., 92). Прехвърлянето на малоценни имоти при свободно договаряне в случая би било недопустимо (чл. 1 от посочения закон) и тази продажба би била нищожна поради противоречие със закона. За да избегнат това, страните променят предмета на сделката в пъл-

⁶ Например залог с клауза за придобиване собствеността върху заложената вещь, прикрита като продажба с клауза за изкупуване – възможност, изключена изрично от забраната на чл. 209 ЗЗД.

ноценен имот така, че с оглед на този предмет тя е вече допустима и би могла да породи правните си последици. Резултатът ще бъде преминаването на собствеността върху терена и постройката, който съдържа действително искания, но запретен резултат – преминаването на собствеността върху терена. Той не е обезмислен за страните от станалата промяна, тъй като те са възнамерявали да го прехвърлят, за да се застрои от приобретателя и той да придобие застроеното, което като краен резултат се е получило и при заобикалянето на закона. Подобно е положението и при действалата в различни модификации забрана за някои прехвърлителни сделки с леки автомобили между граждани, когато запретеното преминаване на собствеността върху лекия автомобил се постига чрез отделни прехвърляния на неговите части, които сделки сами по себе си са допустими.

Възможно е сделката да е недопустима с оглед на страните по нея, т. е. правните последици не могат да възникнат именно между съответните субекти – например дарение на лице, непринадлежащо към кръга, очертан от отменения чл. 21, ал. 2 ЗСГ. Сделката между такива страни е нищожна. Не е изключено чрез последователни сделки между субекти, по отношение на които те са допустими, да се постигне същият резултат, който би възникнал при реализиране на правните последици от забранената сделка. В посочения пример това означава чрез няколко дарения (всяко допустимо с оглед субектите, очертани от чл. 21, ал. 1 ЗСГ) собствеността да премине върху лице, което е извън този кръг по отношение на първоначалния дарител. Това е именно целеният, но забранен резултат, който се осъществява чрез непосредствения резултат от последната сделка.

Интересен случай на изменение на онова, с оглед на което сделката е недопустима, е налице при заобикаляне на забраната за прехвърляне между съпрузи на участието на единия от тях в правото – съпружеска общност. Сделката е неправомерна поради предмета си – прехвърляне на участие в право – съпружеска общност, а не заради страните си, тъй като такова прехвърляне е недопустимо не само на съпруг, а и на всеки правен субект. Затова и страните сключват сделка с този предмет, макар и по принцип разрешена, е недопустима между участниците в съпружеската общност, те извършват сделката с трето лице, което след това прехвърля правото само на единия съпруг. Последното прехвърляне, предоставяйки правото, притежавано преди това в съпружеска общност, на единия съпруг, реализира и недопустимото преминаване на участието в общността от единия към другия съпруг (подобен пример се съдържа в 734–86–III, Сб., 160).

Възможно е обаче тези правни действия да се осъществяват в същата последователност случайно – без страните да преследват (запретения) резултат. Тогава не е налице заобикаляне на закона като основание за нищожност

на сделките – част от поредица от обикания на закона, необходим резултат⁷. Целенасоченото му съответната сделка допустим р по предизвикването на запрете страните пак биха извършили но защото не се стремят към закона е налице несъответстви лителна норма, поради което закона, ако липсва посоченият зирало, би могло да се интерпр непосредствен резултат на сде поредица от действия. Няма ос за сметка на другото и с оглед повече, че ако постигането на беше достатъчно основание за било формулирано не като заоб резултат. Същевременно остан 33Д визират несъответствие с страните – техните волеизявле то за нищожност следва да бъде а не само следствие от нея.

Субективният елемент пр следване на недопустим резул мислено представляван ефект страните. Така че при заобикал извършването ѝ за цел да пост. допустими правни последици (лянето на закона правните суб твия, включително сделки, кои. в резултат на тази дейност съзн ки, елемент от преследващата наличието на съответното осн вателни дарения, последовател. Това се практикува обикновен

⁷ Така Л. Василев (цит. съч., с.

⁸ Това не е в разрез със схващан Достатъчно е волеизявлението кат закона или морала, без да е необход смисъл липсва субективен елемент.

устима и би могла
наването на собс-
ствително искания,
ху терена. Той не
е са възнамерява-
й да придобие за-
заобикалянето на
чни модификации
между граждани,
кия автомобил се
о сделки сами по

аните по нея, т. е.
съответните су-
кръга, очертан от
и е нищожна. Не
по отношение на
йто би възникнал
делка. В посоче-
опустимо с оглед
а премине върху
ния дарител. Това
гвява чрез непос-

което сделката е
ехвърляне между
ка общност. Сдел-
участие в право
ова прехвърляне е
Затова и страните
на, е недопустима
сделката с трето
пруг. Последното
ова в съпругеска
минаване на учас-
мер се съдържа в

ствяват в същата
запретения) резул-
ние за нищожност

на сделките — част от поредицата правни действия. За да бъде сделката в за-
обикаляне на закона, необходимо е субективното насочване към забранения
резултат⁷. Целенасоченото му преследване осмисля за страните присъщия за
съответната сделка допустим резултат, като я превръщат в част от действията
по предизвикването на запрещения. Иначе и да не беше запрещеният резултат,
страните пак биха извършили цялата съвкупност от правни действия, имен-
но защото не се стремят към този резултат. Докато при противоречието със
закона е налице несъответствие на съдържанието на волеизявлението с пове-
лителна норма, поради което сделката е недопустима, при заобикалянето на
закона, ако липсва посоченият субективен елемент, онова, което се е реали-
зирано, би могло да се интерпретира като предизвикващо както позволения,
непосредствен резултат на сделката, така и непозволения резултат на цялата
поревица от действия. Няма основание да се отдаде предпочитание на едното
за сметка на другото и с оглед на това да се реши, че сделката е нищожна, още
повече, че ако постигането на резултат, който би изглеждал като непозволен,
беше достатъчно основание за нищожност на сделката, самото основание би
било формулирано не като заобикаляне на закона, а като постигане на запретен
резултат. Същевременно останалите основания за нищожност по чл. 26, ал. 1
ЗЗД визират несъответствие със закона или морала на самата волепроява на
страните — техните волеизявления⁸. И при заобикалянето на закона основание-
то за нищожност следва да бъде факт, който е част от волепроявата на страните,
а не само следствие от нея.

Субективният елемент при заобикалянето на закона се изразява в пре-
следване на недопустим резултат. Съзнанието за запрещения резултат като
мислено представляван ефект на предизвикващата го дейност се явява цел на
страните. Така че при заобикалянето на закона страните по сделката имат при
извършването ѝ за цел да постигнат непозволен резултат — равнозначен на не-
допустими правни последици (присъщи обаче за друга сделка). При заобика-
лянето на закона правните субекти извършват последователно свързани дейс-
твия, включително сделки, които сами по себе си са допустими, за да постигнат
в резултат на тази дейност съзнания и желан запретен резултат. Всички сдел-
ки, елемент от преследващата недопустима цел дейност, са нищожни поради
наличието на съответното основание — заобикалянето на закона — в последо-
вателни дарения, последователните прехвърляния съпрузи-трето лице-съпруг.
Това се практикува обикновено при формални сделки, в извършването на ко-

⁷ Така Л. Василев (цит. съч., с. 432) и В. Таджер (цит. съч., с. 249).

⁸ Това не е в разрез със схващането, че противоречието със закона е обективно основание.
Достатъчно е волеизявлението като съзнателна проява на страните да не съответства на
закона или морала, без да е необходимо страните да съзнават това несъответствие и в този
смисъл липсва субективен елемент.

ито участва държавен орган – най-често нотариус, защото той не би оформил пряко противоречаща на закона сделка, а дадената му се представя изолирана и поради това законосъобразна. Ако не беше необходимо такова участие, в повечето случаи страните не биха имали нужда да извършват реално цялата тази дейност, защото видимият за третите лица, в т. ч. и държавните органи, резултат би могъл да се интерпретира като постигнат по законосъобразен начин, независимо как в действителност е постигнат. Макар и следствие на противоречаща на закона сделка, доколкото тя не е достояние на други, страните биха могли да го представят и като предизвикан от законосъобразна дейност.

2. Показан е механизмът, чрез който страните се стремят да постигнат запрещения резултат при заобикаляне на закона. Остава въпросът кое обстоятелство от действителността представлява основанието за нищожност⁹. Както вече се изясни, това не е обективният резултат от цялата дейност, още повече, че той може да бъде свързан с нея едва след настъпването му, като до този момент сделката ще породи правните си последици, тъй като основанието за нищожност – резултатът, все още не е налице. А да се основава нищожността на хипотетичната насоченост на сделката към противоположен резултат би подронило правната сигурност, защото в контекста на определена последователност от действия всяка сделка би могла да изглежда като заобикаляне на закона. Основание за нищожност е общата цел на страните да постигнат недопустим резултат. Тя съпътства всички действия и определя нищожността на сделките, включени в тях, от момента на извършването им със своята наличност, без да е необходима реализацията ѝ. Проблемът за правната същност на това основание изисква, на първо място, отговор на въпроса дали то е самостоятелен юридически факт от категорията на право-препятстващите, или само несъответствие на фактически даденото обстоятелство с визирания в хипотезиса на правната норма модел на юридически факт. При заобикаляне на закона сделките, чрез които се преследва запрещения резултат, отговарят на всички останали законови изисквания, за да могат да го предизвикат, и в този смисъл липсва несъответствие с правни предписания относно тяхната форма или съдържание. Остава да се отговори на въпроса дали наличието у страните на посочения субективен елемент не е несъответствие с изискванията към сделката като юридически факт.

Сделката като волеизявление представлява обективиране на решението (желанието) на страните за предизвикване на определени правни последици (посочени в същото волеизявление). Не са част от сделката нито преследваната цел, нито мотивите на страните. И общото съзнание за постигане на запретен

⁹ При противоречието със закона и морала това е несъответствието на съдържанието на сделката с техните норми (за закона – повелителни). При заобикаляне на закона в доктрината обикновено се сочат особеностите на основанието в сравнение с противоречието на закона, а не самото то – Герджиков, О., цит. съч., с. 196.

й не би оформил
доставя изолирана
ва участие, в по-
ално цялата тази
органи, резултат
изен начин, неза-
а противоречаща
те биха могли да

достигнат запре-
обстоятелство от
кто вече се изяс-
е, че той може да
мент сделката ще
ост – резултатът,
етичната насоче-
вната сигурност,
вия всяка сделка
за нищожност е
тъпства всички
к, от момента на
изацията ѝ. Про-
о място, отговор
орията на право-
ото обстоятелс-
чески факт. При
теният резултат,
да го предизви-
ния относно тях-
али наличието у
с изискванията

е на решението
авни последици
о преследваната
ане на запретен

а съдържанието на
кона в доктрината
ието на закона, а не

резултат у страните не нарушава съответствието на сделката с нормативните изисквания към нея, тъй като е извън сделката като фактическо обстоятелство. Остава обаче въпросът дали при заобикалянето на закона положението не е сходно със симулацията – липсва изискуемият юридически факт при привидната сделка, защото липсва необходимото у страните желание за пораждање на правните ѝ последици. Сделката в заобикаляне на закона не е привидна, защото нейните правни последици се желаят – именно чрез тяхното пораждање и изпълнение се постига запрещеният резултат. След като са променили предмета или субектите, или и двете, страните нямат друг избор за постигане на желания запретен резултат, освен чрез веригата от правни действия, последиците на които водят до него. Ако заобикалянето на закона се схване като симулация, би следвало да има и прикрита сделка, за да може именно нейните правни последици с оглед на непосредствения им запретен и искан резултат да се желаят от страните. Няма нужда споделяната цел да се схваща непременно като волеизявление, насочено към тези правни последици, тъй като страните желаят не правните последици на изрично запретената сделка, а резултата от тях. А и, за разлика от относителната симулация, тук те са съгласни да уредят отношенията помежду си съобразно външно-манифестираните сделки.

Не би могло да се поддържа, че съвместното съзнание на страните за постигане на запретен цел чрез избраната от тях последователност от действия представлява договор, създаващ двустранно задължение за извършване на съответните действия и сделки (за тях би бил предварителен). Обща у страните цел съвсем не означава и намерение за взаимно правно обвързване за известно поведение. Освен това, нелогично е да се търси основанието за нищожност на една сделка в съглашение, с което се поема задължение за извършването ѝ. При това положение основанието за нищожност на сделка в заобикаляне на закона е съзнанието, което я предшества или най-малко съпровожда, за постигане на запрещения резултат чрез поредица от правни действия, включените в която сделки са иначе допустими. Това съзнание, доколкото включва както мислено представлявания ефект от действията, т. е. целта, така и средствата за постигането ѝ – съвкупността от свързани последователни действия, представлява вътрешното решение за извършване на съвместната правно-релевантна дейност. Такова решение предшества всяка дейност, включително и действителните сделки. Онова, което е характерно за него при сделките в заобикаляне на закона, е именно запретената цел, която се има предвид. Не е необходима точна представа у страните за пътя, по който ще се постигне, защото е напълно възможно тя да се оформя в хода на самата дейност. Без да се взема отношение към общотеоретичния спор за идентичността или различието между мотив и цел на правнорелевантното поведение, следва да се отбележи, че за гражданското право целта при заобикалянето на закона е нещо различно от мотива. Иначе – предвид общите

за всички сделки основания за нищожност – противоречащо на закона основание като недопустимост на непосредствената цел и заобикаляне на закона като недопустимост на всяка по-далечна запрeтeна цел – би било излишно издигането на противоречието със закона на мотива при отделни категории сделки в основание за нищожност – например при дарението. Така че основанието за нищожност при заобикалянето на закона е запрeтeната цел, към която страните се домогват чрез иначе допустими действия и, тъй като тя не е непосредствената за съдържащите се в тях сделки, не съвпада с противозаконното основание. Това не е единственият случай на правна релевантност на общата у двете страни цел в гражданското право. Такъв е например и целеното увреждане на бъдещия кредитор – елемент от правопораждащия факт по чл. 135, ал. 5 ЗЗД.

След като целта не е елемент от сделката, а и преследването на запрeтeна цел не е несъответствие с нормативните изисквания към сделката, то нейното наличие, което е отделно обстоятелство от действителността, можещо да съпътства или не сделката, е юридически факт, който не позволява да възникнат правните ѝ последици. В този смисъл основанието за нищожност заобикаляне на закона е по своята правна природа правопрепятстващ факт, тъй като притежава особеностите му – едновременно възникване с т. нар. основен факт или най-малкото преди да е породил той правните си последици и действие, състоящо се в ненастъпване на тези последици¹⁰.

3. Така очертаното проявление и същност на заобикалянето на закона позволяват да се изясни въпросът за съотношението на приложното му поле с това на противоречието със закона или морала¹¹. Заобикалянето на закона не е налице като основание за нищожност, когато сделката, насочена към запрeтeния резултат, противоречи на закона или морала – основанието за нищожност е именно това противоречие. При противоречието със закона или морала липсва изискуемият от правната норма юридически факт, за да настъпят неговите правни последици – той не отговаря на императивните изисквания относно съдържанието си (при сделките то се състои от проектираните и желани правни последици). Поради това, сделката сама по себе си е негодна да предизвиква правните си последици и в крайна сметка не предизвиква и желания от страните резултат. Основанието за нищожността ѝ не е заобикалянето на закона, нито то заедно с противоречието на закона или морала, а само несъответствието с един от двата регулатора, защото липсва юридически факт, чиито правни последици преследваната запрeтeна цел като правопрепятстващ факт да препятства.

¹⁰ Това не означава, че се възприема становището, че всички основания за нищожност са правопрепятстващи факти.

¹¹ Тъй като съотношението с останалите основания за недействителност е част от общ проблем, то излиза извън предмета на настоящото изследване и не се разглежда в него.

За да е основание за нищожност, основаниято, представляващо правопрепятстващ факт, необходимо е иначе сделката да е напълно годна да прояви правните си последици. Не е основателно поддържаното в доктрината становище, че заобикалянето на закона изключва противоречието с морала, аргументирано с необходимостта по този начин правилно да се разреши въпросът за „освобождаващото основание“, предвидено в чл. 34, ал. 4 ЗЗД¹². Елемент от „освобождаващото основание“ е извинителната причина, изискваща най-малкото незнание у страните за запретеността на сделката¹³, или иначе казано те да не се стремят целенасочено към извършването ѝ с оглед на азапретения резултат. Обстоятелството, че макар и нищожна поради накърняването на морала, сделката е включена съзнателно в цялата съвкупност от действия, насочени към забранен от правото резултат, изключва наличието на извинителна причина в изяснения смисъл, поради което ще се приложи именно конфискацията, а възможността да се избегне тя е основен аргумент да не се признае приложимостта на противоречието с морала. Макар че по начало при противоречие с морала е възможно да е налице извинителна причина, когато това основание засяга сделката, извършена в заобикаляне на закона, именно целта – постигане на запретен резултат, изключва наличието на извинителна причина. Няма противоречие в обстоятелството, че сделката е нищожна на едно основание – моралонесъобразност, а липсата на извинителна причина се основава на субективен елемент, на който не се придава в случая правна релевантност като основание за нищожност. Извинителната причина като част от „освобождаващото основание“ не е обвързана единствено с релевантното за случая основание за нищожност, а е свързана с наличност на определени субективни елементи у страните, които са несъвместими с целенасоченото преследване на запретен резултат. А винаги когато сделката е в заобикаляне на закона, такава цел е налице и тя, без оглед на правната си релевантност като основание за нищожност, с дадеността си изключва логически и фактически съществуването на противоположни субективни елементи, които биха обосновали извинителна причина. Няма едновременно даденост със закона и заобикалянето му като основание за нищожност, когато сделката, която не е част от характерната за заобикалянето на закона съвкупност от правни действия, не съответства по своето съдържание на нормативни изисквания, въпреки че резултатът от реализацията на това незаконосъобразно поведение би бил недопустим. В случая няма заобикаляне, а противоречие на закона, защото чрез сделката се преследва не неприсъща за нея запретена цел, а единствено непосредствената ѝ и присъща цел, която, ако е недопустима, означава, че е незаконосъобразно съдържанието на сделката.

¹² Герджиков, О., цит. съч., с. 200.

¹³ Таджер, В., цит. съч., с. 293; Герджиков, О. Конфискацията при недействителните сделки. С., 1988, с. 59, който посочва и други случаи на извинителна причина.

4. Необходимо е изследване на възможността за частична нищожност при заобикалянето на закона. Разглеждането е ограничено до случаите на единична сделка. То не обхваща както сложните съставни сделки (такива, при които две или повече сделки са обединени по желание на страните в едно цяло), така и тези с повече лица на едната страна, когато някои от сделките в рамките на общата сделка или между отделните лица са елемент от действия за заобикаляне на закона, защото са възможни усложнения, които се нуждаят от анализ във всеки конкретен случай. При заобикалянето на закона съдържанието на сделките е в съответствие с нормативните изисквания, поради което към това основание за нищожност изобщо не може да се приложи заместване с повелителни правила на нормативен акт или със задължителни разпоредби на административен акт, тъй като то предполага несъответствие на част от съдържанието на сделката с правилата, които го заместват. Остава възможността сделката да прояви правни последици в намален вид – без недействителните си части. И тази възможност, както и предшестващата, е изключена поради общото за двата случая съображение, че основанието за заобикаляне на закона не може да обхване само част от сделката, без да засегне другата. Основанието за нищожност – запретената цел, съпътства цялата сделка, а не само отделни части, защото се осъществява в резултат на сделката в цялост. Освен това, тази цел не може да се разчлени на части – едната – допустима, а другата – не, и те да се свържат със съответни части от сделката. А и да можеше, при заобикалянето на закона страните се стремят към своята цел точно в името на забранената ѝ част. Дори да се приеме невъзможното – поради необходимостта от самостоятелно съществуване – да се отдели неопорочена от целта част, ще липсва втората предпоставка за частична недействителност при сделка в намален състав – страните да биха извършили сделката и без нищожната ѝ част – те я извършват именно заради запретеното в целта – иначе нямаше да е налице заобикаляне на закона. Не би могло да се обоснове частична нищожност, като се използва обстоятелството, че непосредствената и типична цел на сделката е допустима, защото именно чрез нея се реализира запретената и тя не може да се свърже само с част от сделката, с която запретената не е свързана. Щом основанието за нищожност обхваща винаги цялата сделка при заобикаляне на закона, частична недействителност е невъзможна¹⁴.

5. Заобикалянето на закона се състои в общата у страните цел за постигане на запретен резултат. Всички сделки, предприети с тази цел, са

¹⁴ Чрез анализ на конкретното основание се прави извод за неприложимостта на частичната недействителност при него, без априорно да се предрешава въпросът за приложимостта ѝ при останалите основания, както правят, макар и с противоположни изводи; Василев Л. Въпроси на недействителните сделки в съдебната и арбитражната практика. Правна мисъл, 1960/6, с. 105; Таджер, В., цит. съч., с. 281.

нищожни
категория
релевантн
нищожнос
нищожнос
се опитват
бива прав
които се р
сравнение
заобикаля
При отдел
разглежда
решен чрез
нето на тес
то на закон
специално
Използван
твувачи де
то на закон
родово за т
чието със з
допустимат
би следвал
закона като
закона, тъй
като несъот
ми, защото
основание.

¹⁵ Таджер

нищожни на това основание. То е по своята същност юридически факт от категорията на правопрепятстващите. Наличността на това основание е релевантна за нищожността, в случай че не е налице друго основание за нищожност по чл. 26, ал. 1 ЗЗД и винаги поради естеството си води до пълна нищожност. Преследването на запретена цел у страните, ирелевантно, когато се опитват да я постигнат чрез противозаконна или неморална сделка, придобива правна значимост като основание за нищожност, когато сделките, чрез които се реализира, отговарят на всички останали нормативни изисквания. В сравнение с противоречието със закона предвид очертаните си характеристики, заобикалянето на закона е отделно основание — и по съдържание, и по същност. При отделната им регламентация *de lege lata* е ненужно и неправилно то да се разглежда като разновидност на противоречието на закона. Проблемът у нас е решен чрез обособяването му в самостоятелно основание и е излишно пренасянето на теоретични постановки от онези правни системи, в които заобикалянето на закона не е изрично уредено и следва да се изведе от най-близкото до него специално формулирано основание за нищожност — противоречието на закона. Използваното в доктрината понятие нарушение на закона¹⁵ обхваща две съществуващи *de lege lata* основания за нищожност — противоречието и заобикалянето на закона, и не може да се сведе до нито едно от тях, а налага изработване на родово за тях понятие, което не е направено, а за такова се обявява противоречието със закона. *De lege ferenda*, ако се желае запазване релевантността на недопустимата цел, когато постигането ѝ се търси чрез иначе допустими сделки, би следвало да се запази самостоятелното съществуване на заобикалянето на закона като основание за нищожност, а не да се обхване от противоречието на закона, тъй като би се променило самото понятие за противоречие със закона като несъответствие на съдържанието на сделката с императивни правни норми, защото не обхваща заобикалянето на закона, а го предоставя като отделно основание.

¹⁵ Таджер, В., цит. съч., с. 251; Герджиков, О. Въпроси на противоречието, с. 196.